

Quislings fangevokter

16 Søndag 7. mai 1995

Dagbladet

FANGEN OG VOKTEREN: Vidkun Quisling og fangevokteren Theophilus Schanche Helliesen under en luftetur på Akershus festning. – Quisling var helt til det siste sikker på at han hadde gjort det rette for nasjonen, sier Helliesen.

Vidkun Quislings sosiale liv i fangetårnet på Akershus festning besto av de daglige besøkene av kona, Maria, med den alltid tilstedeværende fangevokteren, Theophilus Schanche Helliesen, som overvåker. Ellers var det ingen andre enn forsvareren som fikk besøke cella i tårnet.

Av TOVE SKAGESTAD

Alle henvendelser og brev til landets kanskje best bevoktede fange, måtte gjennom Helliesens kontor. Selv hadde han flere timers daglig samvær og lange samtaler med Quisling, både i luftgården og på cella. Han fulgte rettssaken med argusblick og var diskret til stede under henrettelsen på Akershus.

Rørende

– Det var et rørende forhold mellom Maria og Vidkun Quisling. Hver dag, mens han satt på Akershus under rettssaken, hadde hun med små pakker til han. Det kunne være rene klær, ekstra mat og andre godsaker. Hun viste stor omsorg, var stille og beskjeden og støttet han til det siste. Gjennom henne fikk han utløp for sin frustrasjon under rettssaken og sukket stadig «Det nytter ikke, Maria. Disse menneskene skjønner ingen ting,» sier Helliesen. Ellers klaget han aldri. Holdt maska hele tida. Felte ikke en tåre. Selv ikke i sin egen celle. Da han og Maria skjønte at han ville bli skutt, og hun truet med å ta sitt eget liv, brukte han all sin energi på å holde motet oppe i Maria. Han trøstet henne og prøvde innstendig å overbevise henne om at historien ville se annerledes på han. Men for andre var han vanskelig å få kontakt med. Han var svært innesluttet, virket nesten ufølsom og fjern. Selv da den høytstående gestapisten Weisner skjøt seg i nabocella, var Quisling uberørt. Han kommenterte det overhodet ikke. Det virket som han ikke interesserte seg for noe annet enn sin egen sak. Han ble sett på som en mønsterfange, og var ikke typen en fryktet skulle begå selvmord, forteller Helliesen.

Helliesen innrømmer at det var umulig å ikke få respekt for «denne asketiske, sindige og

sterke mannen, som hadde bومت så forferdelig og som trodde han var større enn han var.» Under de daglige lufteturene diskuterte de som regel politikk og Quislings sak.

– Jeg husker jeg sa til han: «De er meget intelligent, herr Quisling, men ikke særlig klok.» Da innrømmet Quisling at han nok skulle ha gjort mye annerledes, men likevel mente han hele tida at han hadde gjort det beste for landet, og det ville ettertida skjønn. Han hadde sykelig høye tanker om seg selv.

Henrettelsen

– Etter rettssaken ble Quisling igjen overført til Møllergata 19, hvor han satt fengslet helt til han ble henrettet 24. oktober. Han kom da til Akershus festning i politibil, og ble ført til retterstedet av to politimenn. Som alle andre ble han bundet fast i skyteboksen, for at kroppen fortsatt skulle være oppreist og ikke krøke seg sammen i fosterstilling etter første skudd. Han fikk festet en hvit papirlapp ved hjertet og et svart bind for øynene. To sterke lyskastere var rettet mot ham og han ble skutt med ti skarpe skudd av ti håndplukkede, men frivillige soldater fra politistyrken. Den ellevte, kommandøren, avsa ordren til skuddene og ga til slutt Quisling det symbolske nådeskuddet gjennom tinningen. Liket ble så lagt i kiste og hentet av en likbil fra Johanne Thorens begravelsesbyrå, som hadde kontrakt på alle henrettelsene på Akershus, forteller Helliesen nøkternt. Han er opptatt av at de nakne fakta kommer fram, for øyenvitnegenerasjonen dør ut.

Mytene som er skapt i ettertid for å dramatisere det hele, er vanskelig å akseptere for Helliesen, en av få som hadde «orkesterplass» på vollen, da skuddene falt på Akershus for 50 år siden.

TETT PÅ: Theophilus Schanche Helliesen hadde ansvaret for Quisling under hele hans periode som fange.

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

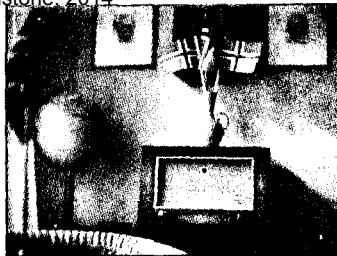
MITT FREDSMINNE**Haldis Moren Vesaas (88), forfatter**

- Jeg satt sammen med min mann og våre to barn på seks og ni år og hørte på vår illegale radio da vi fikk budskapet. Slik hadde vi sittet i timevis og ventet. Da freden var et faktum, sprang vi opp og heiste flagget. Naboene, som var midt i våronna i det fine vårværet, la fra seg redskapen og ble bare stående og stirre. Fordi folk flest i grenda vår ikke hadde radio, sendte jeg ungene ut med papirlapper med beskjed om freden. Ungene kom tilbake med masse godsaker som folk hadde spart på gjennom krigen.

HEDERS-PLASS: En familie i Oslo har gitt radioen hedersplass etter at den hadde vært bortgjort gjennom hele krigen. Foto: LEIF GANER

FEST: Alt som kunne krype å gå hadde møtt opp for å hilse kongefamilien velkommen en måned etter freden.

hadde lidd, i fengsel og leirer, på sjøen eller i styrkene, har i sine memoarer gitt uttrykk for denne erfaring: De skjermtes. De ivrigste hevnerne var de som hadde gjort minst. Her blir Foto: NTB

står igjen med seierens palmer - i alle fall i egne øyne.

Tålte vi det egentlig? Spørsmålet om Norge tåler nordmennene i 1945 kan ved første øyekast virke overflødig. Vi er som vi er, også når vi har vinnit. Likevel kan det være berettiget å spørre om vi egentlig hadde helt godt av vår egen ubeherskede, selvbevisste, grenseløse glede. Bruset fra 1945 har nemlig et motstykke i spørsmålet om hvordan vi behandlet den slagne part, okkupasjonsårenes sivile fiende, NS. Og her tør innsatsen være noe mindre heroisk.

Det begynte 8. mai om kvelden, da også en del NS-familier pyntet barna og sendte dem ut for å være med på folkefesten. Voksne holdt seg selvfølgelig inne, men barna måtte da få dele gleden over frigjøringen med sine jevnaldrende?

De kom snart inn igjen, ille tilredt av spyttklyser og slag. Festen var nok ikke for dem, nei. Frigjøringen var ikke for den slags

folk i det hele tatt. For nå tok den til, den bølge av gjengjeldelse som i mange lokalsamfunn førte til at politi og lensmenn måtte rykke ut og beskytte taperne for vinnernes hovmot. Med annonser i lokalpressen ble NS-folk pålagt ikke å vise seg ute, i alle fall ikke på 17. mai. Den første fric nasjonaldag på fem år måtte et par hundre tusen nordmenn holde seg innendørs - for sin egen sikkerhets skyld, og for ikke å provosere de syngende. Også tyskerøsene måtte tas i forvaring.

Ingen skal være forundret over at også slikt ble en del av frigjøringsdagene. Hatet overfor de demonstrativt tyskvennlige lå selvfølgelig dypt. Det var næret av okkupasjonsårenes mange små og store hendelser; dertil tilpustet av hele krigens propaganda - fra begge sider. Den norske sivile motstandsbevegelsen hadde i særlig grad lagt vekt på holdninger - at man hadde den rette holdning til fienden og deres hjelpere. Nå slo holdningen ut i

lys lue - og ikke bare i uskyldig sang, men selvfølgelig også i aktivt hat og demonstrativ forakt. Ikke rart at politiet måtte beskytte dem som ble oppfattet som svikerne.

Ett trekk i dette holdningsbildet understrekes i all krigs- og frigjøringslitteratur, og sitter igjen som en av okkupasjonsårens mer påfallende erfaringer: Det at de ivrigste hevnerne var de som selv hadde gjort minst. De som kanskje hadde sittet på gjerdet helt til dets siste, og som i alle fall ikke hadde aktiv innsats bak seg, de svingte nå saksene og hulet til kamp med større glød enn andre.

Mange som selv hadde lidd, i fengsel og leirer, på sjøen eller i styrkene, har i sine memoarer gitt uttrykk for denne erfaring: De skjermtes, for det var de passiv-

ve som nå gikk på. Mange NS-folk sier det samme: takke oss til hjemmestyrenes folk, de soldatene vi møtte, fremfor den vanlige nordmann som nå tok ut et

“ Seier'n er vår, seier'n er vår, Quisling kom på Grini i går ”

hal som syntes å stå i omvendt forhold til hans innsats under krigen. Verst av alle i selve fangebehandlingen var for eksempel de hjemvendte polititroppene fra Sverige, som ble satt inn som voktere i de fangeleirer som ble satt opp for å ta imot de massearresterte NS-folk. Disse «smørgossene» gikk løs på fangene med metoder som mang en innsatt, og ikke så få av de profesjonelle i fengselsvesen og straffetrettspleie, måtte se på som ren Gestapo-atferd. På grunn av overgrep og trakassier ble disse troppene snart trukket ut av fengselstjeneste. Fangene selv var ikke i tvil: de som hadde levd

godt i det nøytrale Sverige under krigen, hatt nok av smør på brødet og kaffe i koppen, de tok ut et hat som nesten virket som en kompensasjon.

Men hvem i ettertida vil dømmes slike? *Seier'n var vår*, og seierherrene tok for seg av sine rettmessige fordeler - også til å definere hvem de ville ha rettsforfulgt - eller utstøtt fra boligbyggelaget, eller fratatt yrkesbevilling. Fem år i trengsel går ikke sporløst over noe folk.

Det er vel heller ikke det verste man kan si om nordmennene, at det varigste minne de sitter igjen med fra frigjøringsdagene 1945, det som dukker opp den dag i dag hver gang en landsmann står på idrettens seierspall hvor enn i verden - det er den sangen som dengang skapte seg selv:

I vårnatten mellom 7. og 8. mai, mens bålet fra blindingsgardinene glødet og den inne-stengte jubel tok sangens evige vinger fatt.